

Geçmişten Günümüze Türkiye’de Üstün Yeteneklilerin Eğitimi: Prof. Dr. Ayşegül Ataman ile Görüşme

SÖYLEŞEN: MAHMUT ÇİTİL

Özet

Prof. Dr. Ayşegül Ataman Türkiye’de üstün yeteneklilerin eğitimi alanında doktora yapmış ilk bilim insanıdır. Yaklaşık yarım asır boyunca hem özel eğitimin genelinde hem de üstün yetenekliler alanında akademik ve pratik çalışmalar yapmış üretken ve etkili bir bilim insanıdır. Bu görüşmenin amacı Türkiye’de üstün yetenekliler alanında yapılan düzenleme ve uygulamaların büyük bir kısmına şahitlik eden bir akademisyenin görüş ve düşüncelerini sonraki kuşaklara aktarmaktır. Bu görüşmede Enderun Mektebi, Cumhuriyetin ilk yıllarında yurt dışına öğrenci gönderilmesi, öğretmen yetiştirme, Ankara Fen Lisesi ve BİLSEM’lere dair tarihsel ve eğitsel açıdan oldukça kapsamlı değerlendirmeler yapılmıştır. Sunulan bilgiler ve görüşlerin alana ve ülkemize katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Üstün zeka, üstün yetenek, eğitim politikaları, özel eğitim

Mahmut Çitil: *Bizim üstün yetenekliler serüvenimiz aslında dünyada başka milletlerde olmayan şekilde çok daha eskiye dayanıyor. Enderun mektebi ve Osmanlılarda bir sistem var. Kısaca değerlendirirseniz biz nasıl böyle bir şey yapabildik, bu bize faydalı oldu mu?*

– RÖPORTAJ –

MAHMUT ÇİTİL, mcitil@gazi.edu.tr

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Üstün Zekâlılar Eğitimi A.B.D.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7607-6595>

doi: <https://doi.org/10.47646/CMD.2020.222>

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Faydası şurada Osmanlı imparatorluğu 600 seneden fazla devam etti. Neden kötü oldu sonra? Öğrenci kaynağını değiştirince Osmanlı imparatorluğu da gitti bir yerde. Tabi bunu en başta hepimizin de bildiği gibi II. Murat'ın yapılandığı söylenir ama kendisi de bir deha olan Fatih Sultan Mehmet'in yavrusudur Enderun. Çünkü Fatih padişahlar içinde en zeki olanıdır. Belki de Türk tarihi içinde baktığımızda iki tane dâhimiz var bizim. Birisi Fatih Sultan Mehmet ikincisi de Mustafa Kemal Atatürk. İkisinin de kıymetini çok fazla bilemedik açıkçası. Fatih Sultan Mehmet zamanın yabancı dillerini bilen bir padişahı ve muhtemelen Eflatun'un Ülküsel Devlet adlı kitabını okumuştur. Devleti yönetmek için yetenekli bireylere gereksinim olduğunu biliyordu ve bu sebeple Enderun'u Fatih yapılandırdı. Fatih Sultan Mehmet'in günahları olur sevapları olur ama en büyük sevabı Enderun'u kurmasıdır. Enderun'da seçerek alınmış olan 8-11 yaş arasındaki gayrimüslim tebaadan çocukların devlet yönetimi için 7 yıl gibi uzun süren bir eğitim sürecinden geçirilerek devlete çıkar edilmeleridir. Mitat Enç hocanın söylediği gibi 7 yılın sonunda ancak siz belli bir seviyeye ulaşıyorsunuz, kemale eriyorsunuz. Aynı Platon'un belirttiği gibi filozof kademesine geliyorsunuz. Aklınız başınıza geliyor, görgünüz, bilginiz artıyor, becerileriniz artıyor ondan sonra devleti yönetebiliyorsunuz. Enderun uzun süre bizim tarihçiler tarafından saray iç okulu vs. gibi ele alındı. Bu nedenle çok da üstün yetenekliler konusunda bir sistem olarak algılanmamıştır. Ama yurtdışındaki kaynaklara baktığımız zaman yabancı dilde dünya üzerinde eğitim açısından Enderun'un ilk okul sistemi olduğunu görüyoruz. İşin acı yanı Enderun ile ilgili çalışmayı yapan ve köklü kaynakları arayan bulan kişi de Barnette Miller. O da şuanda Boğaziçi Üniversitesi olan ve de daha önce de lise kısmı bulunan kurumda müdürlük yaptığı sırada birinci elden kaynaklara ulaşmıştır. Yani Enderun'la ilgili en temel bilgileri yüksek lisans ve doktora tezini Fatih Sultan Mehmet'in saray mektebi üzerine yapmış bir İngiliz'e borçluyuz. Miller, aradı birincil kaynakları buldu, çıkarttı. Ve biz de ondan Enderun'un hakikaten üstün zekâlı ve başarılı gayrimüslim çocukların toparlandığı bir okul, devlet yönetimi için bir okul olduğunu öğrendik.

Mahmut Çitil: *Yani hocam biz dünyada ilk sistemli modeli geliştiren toplumuz. Cümlelerin başında iki dahi var dediniz. Diğeri de Mustafa Kemal Atatürk. Atatürk sayesinde üstün yeteneklilerle ilgili ya da üstün başarı gösteren çocuklarla ilgili Cumhuriyetin ilk zamanlarında bazı şeyler yapılıyor yurtdışına öğrenci gönderilmesi gibi. Bunu nasıl değerlendirirsiniz?*

512

Çocuk ve
Medeniyet
2020/2

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Atatürk'ün dehası burada. Yani savaş bitecek eninde sonunda ama ondan sonra toplumun kalkınabilmesi için iyi yetişmiş insanlara ihtiyaç olduğunu biliyor. Zeki insanlara ihtiyaç olduğunu biliyor

Mahmut Çitil

ve o nedenle de bir grup insanı yurtdışına gönderiyor. Hatta gönderirken bilirsiniz kaynaklar da söyler “sizi bir kıvılcım olarak gönderiyorum volkan olarak dönünüz” diye talimat veriyor. Hepsinin cebine harçlık koyuyor. 1924’te Cumhuriyetin birinci kuruluş kutlama döneminde Maarif Vekâleti yani Milli Eğitim Bakanlığının kurulması ile hayata geçiriliyor. Avrupa sınavları ve Avrupa’ya öğrenci göndermeler o zamanlar başlıyor. Bir grupta 22 öğrenci gönderiyor ve 8 Ocak 1925 günü Avrupa’nın değişik ülkelerine gönderilmek üzere bu öğrenciler yola çıkıyor ve yola çıkarken de Atatürk’ün vermiş olduğu talimat dolayısıyla sizi bir kıvılcım olarak gönderiyorum volkan olarak dönünüz diyor. Bu öğrencilerin ardından Avrupa sınavları ile edebiyattan müziğe matematikten kimya mühendisliğine kadar ülkenin her alanda ihtiyaç duyduğu kişilerin yurtdışına gönderilmeye başladığını görüyoruz. Tabi o zaman medeniyetin beşiği bilginin kaynağının olduğu her zamanki gibi Avrupa kabul edildiği için Almanya, Fransa ve ya İngiltere’ye gönderildiler. Daha sonra da bu bildiğiniz gibi 1416 sayılı yasa haline dönüştü ve hala da yürürlükte olan bu yasayı Milli Eğitim Bakanlığı yürütüyor. İlginç olan şu 1929’da 1416 sayılı yasayla ilk kimler gitti? 1933 de mesela Madam Curie’nin öğrencisi Remziye Hisar gitti, Yazar Sabahattin Ali gitti, besteci Ulvi Cemal Erkin gitti, kuzey Anadolu fay hattının varlığını ortaya koyan ilk jeoloğumuz İhsan Ketin gitti, kendi kuramıyla dünyanın ünlü matematikçileri arasına giren Cahit Arf gitti, şair Cahit Sıtkı Tarancı gitti, ressam Mahmut Cuda gitti, tarihçi Enver Ziya Karal gitti, Hasan Ferit Alnar, Necip Fazıl Akses gibi Türk beşlileri dediğimiz müzik alanındaki sanatçılarımız gitti. Onlar gittiler, tohumları aldılar ve de döndüler. Hiç kimse şimdi yurtdışına doktoraya gönderdiğimiz öğrencilerimiz gibi aman buraya geldik burada oturalım Türkiye ne olursa olsun demedi. Hepsi koştur geldi ve alanlarında katkılarını yaptılar. Ama şimdi maalesef 1416 ile giden öğrencilerimizin bir kısmının yurtdışında kaldıklarını görüyoruz.

Mahmut Çitil: *Atatürk’ün kurduğu bu sistem hala işliyor hocam kalanlar olsa da birçok akademisyen bu şekilde yetişti.*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: 1416 sayılı yasa ile daha önce Milli Eğitim Bakanlığı ve kamu iktisadi devlet teşekküllerine yönelik burslu öğrenciler giderdi. Yani Etibank için, Sümerbank için maden tetkik arama enstitüsü için. O anda Türkiye’de mevcut olamayan ihtisas gücü yetişsin diye gönderilirdi. Döndükten sonra da onlar sistem içinde değerlendirilirdi. Ama şimdi 1416’yı YÖK yurt dışında akademisyen yetiştirmek üzere daha çok kullanıyor ve de gelişmekte olan devlet üniversitelerine doktoralı eleman yetiştirmek üzere gönderiyorlar. Doğruluğu tartışılır, seçim sistemi tartışılır ama hala yürürlükte olan faydalı bir yasadır 1416.

Mahmut Çitil: *Hocam bir de 1940'lara gelindiğinde Cumhuriyet hala çok genç, iki çocuk için özel bir düzenleme yapılıyor. Bu da Türk tarihi için önemli bir düzenleme. İdil Biret ve Suna Kan yasası. Siz muhteşem çocuklar yasası diyorsunuz. Daha sonra 1950'lerde bu 6660 sayılı bir kanuna dönüşüyor. Sizin de bu konuyla ilgili bir makaleniz var.*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Bu konuyu da tek çalışan ben oldum.

Mahmut Çitil: *Evet. Yani aslında iki tane çocuğun güzel sanatlar alanında yurtdışında eğitim görmesine yönelik özel bir yasa çıkıyor. İki üstün/özel yetenekli çocuk için. Sonra bu yasa genişletiliyor. Bu yasa hala var mı, o zaman nasıl bir etkisi oldu?*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: 1948'de İdil Biret ve Suna Kan için özel bir yasa çıktı. O zaman Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, klasik müziğe olan sevgisini savaş sırasında İngilizlerin terk etmiş olduğu klasik plaklardan dinleyerek cephede edinmiş olan, bunu çok seven bir insandı. Zaten neredeyse çok uzun yıllar her cuma günü konserde biz İsmet İnönü'yü ve Mevhibe İnönü'yü Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasında en ön sırada konseri izlerken gider görürdük, hatırını sorardık, konuşurduk. Cumhurbaşkanlığı sırasında da işitme kaybı olduğu için ses yükseltici kulaklıkları olan özel bir koltuğu vardı. Ama Cumhurbaşkanlığı bittikten sonra diğer siyasilerin ilk yaptıkları iş İnönü'nün o koltuğunu alıp atmaktır oldu. O kulaklığını takar ama konsere gelirdi. Müzik zevki olan çok iyi yetişmiş bir Osmanlı subayıydı İnönü. Zaten cumhuriyeti kuranların hepsi Osmanlı'nın en iyi yetişmiş kurmay subaylarıydı. Şimdi İdil Biret 1,5-2 yaştan itibaren müzik yeteneğini gösteren bir çocuk, çünkü dedesi Darülfünunda, saray bandosunda görev yapan bir müzisyen. Anneanne müzikle ilgili, babaanne müzikle ilgili, evin içinde piyanonun olduğu, müziğin olduğu bir ortam var. Ve orada bebeğini nota yerine koyup duymuş olduğu prelütleri çalan bir çocuk var. Çok yetenekli olduğunu Cemal Erkin ve diğerleri söyleyince İnönü'ye de dinletiyorlar. Suna Kan da keman da öyle. Onlar için müzikte olağanüstü istidatlı çocuklarla ilgili iki kişi için yasa çıkarılıyor. Bu yasanın önemi şu: fen ve matematik alanı dışında güzel sanatları da içine almış olması ve ilk kez Türkiye Cumhuriyetinde müzik alanında iki yetenekli çocuğun Türkiye'deki imkânların sınırlılığında dolayı yurtdışında annesi ile babası ile gidip orda eğitim görmelerini sağlayacak bir yasa. Çok özel bir yasa. Sonra o yasa 1956'da 6660 sayılı yasa şekline dönünce (ilki müzikti) güzel sanatlarda olağanüstü yetenekli çocuklar şekline girdi. Sadece müzik değil, resim de bu işin içine girdi, heykel de. Resim ve de müzik alanında 17 yılda bütün giden kişilerin değerlendirmesini ben yüksek lisans tezi olarak Mitat Enç

hocanın danışmanlığında yapmıştım. Her biriyle teker teker görüşmüş, seçme jürisiyle ilgili görüşlerini de almıştım. 6660 hala yürürlükte olan bir yasa ama kadük edilmiş vaziyette. O da şöyle; bunun yürütülmesi Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne verilmiş durumda. Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü eskiden Milli Eğitimin içindeydi sonra Kültür ve Turizm Bakanlığının içine geçti. Onun başına da bir adam atandı o zamanlar ve o kişi uygulanmasına mani oldu. Ondan sonra özel bir yönetmelik çıkarıldı. Bu özel yönetmelik Kültür Bakanlığı tarafından işletildi ve Fazıl Say, Güher Süher Pekinel kardeşler vb. bu “özel statü yönetmeliğinden” yararlandılar. Yasa yürürlükten kalkmış değil ama yurtdışında değil de yurtçinde desteklerle olabilir. İlginç olan şöyle bir şey var. Otizmlı çocuklarda ve aspergerli çocuklarda özellikle müzik yeteneği olan çocukları bundan yararlandırtamıyorlar. Güzel sanatlar liseleri vb.lerine yetersizliği olan yetenekli çocukların gitmelerine engel hükümler var. Onlar da online olarak İngiltere vb. yerlerdeki kraliyet akademilerine ya da çok ünlü müzik okullarına uzaktan olarak devam ediyorlar, gidip konserler veya resitaller veriyorlar. Burada bir sıkışıklık oldu. Artık toplum çok fazla müzik ve sanat üzerine eğilmediği için; daha çok test ağırlıklı çocuklar yetiştirdiğimiz için, kaç tane matematikten test yapacak kaç tane Türkçeden test yapacağı odaklandığımız için diğer yetenek alanları özellikle müzik resim beden eğitimi vb. hava cıva olarak algılanıp bir tarafa konuyor. Aileler de bir yerde bu yönde yeteneği olan çocuğun bu alanda gelişmesini değil de matematikte gelişmesini istiyorlar, hobi olarak götürsün diyorlar. Bu da büyük bir kan kaybı olarak karşımıza çıkıyor. Hâlbuki ülkeyi yurtdışında temsil edecek bilim insanları kadar sanat insanlarıdır, spor insanlarıdır. Olimpiyatlarda görüyoruz insanlar çıkıp orda ülkelerinin milli marşlarını çaldırıp dünyaya dinletiyorlar. Bizim bunu yaptırarak olan çocuklarımız da yetenekli çocuklarımız. Onun için mevcut yasaların kullanılması gerekiyor.

Mahmut Çitil: *Hocam bunlar çok güzel bilgiler. Ama daha çok soru var. Hocam şimdi bir de Mitat Enç faktörü var. 1950'lere gelindiğinde artık özel eğitimde bir güneş doğuyor. Rahmetli Mitat Enç hoca sorumluluğu alıyor ve lokomotifin başına geçiyor. Birçok başarı hikâyesi var. 1951 yılında İzmir'deki Okulu Milli Eğitime geçirdikten sonra özel eğitim öğretmeni yetiştirme ihtiyacı ortaya çıkıyor ve Gazi Eğitim Enstitüsünde bir özel eğitim şubesi açıyor Mitat hoca. Bu şubenin açılışındaki resmi yazıda bu şube sadece özel eğitime gereksinim duyan diğer çocuklar için değil üstün zekâlı çocuklar için de öğretmen yetiştirmeli diyor. Şubenin programında bir de üstün zekâlı ve istidatlı çocuklar isminde bir ders var. Yıl 1952. Dünya ile kıyasladığımda biz 1952'ye geldiğimizde hala denemeler yapıyoruz, ilginç değil mi. Mitat Enç'i bir değerlendirebilir misiniz? Mitat Enç ile sizin başka bağınız da var. Özel eğitimin diğer alanlarının kurucusu Mitat Enç'in*

üstün yeteneğe katkısı nedir, bizim tarihimizde nasıl bir rol oynadı, size, bize etkisi nasıl oldu?

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: “Bitmeyen Gece”yi okuduğunuz zaman (otobiyografik eserini) orda bu alanlara neden yöneldiğini görüyorsunuz. Tabi yetersizliği nedeniyle öncelikle görme engelliler ön plana çıkıyor ama sadece görme engelliler değil tüm yetersizlik gruplarıyla ilgilenmiştir hoca. Gazi Eğitim Enstitüsündeki özel eğitim şubesinin kurulmasının altında yatan temel felsefe bütün yetersizlik alanları ile ilgili olan çocuklara yönelik öğretmenleri, müfettişleri yetiştirmek. Ancak özel gereksinim denildiği zaman hoca başından beri bunu söylemiştir kitaplarında da yazmıştır. Derslerinde de tartışır söylerdi, tek tek her bir yetersizlik ya da yeterlilik grubuyla ilgilenme yerine temel amacımızın genel eğitimi iyileştirmek olduğunu söylerdi. O nedenle de elimizde bir gavyer cihazı yok, insanların kafasına tutup sen zekisin, sen aptalsın, sen üstünsün, senin zihinsel yetersizliğin var diyemeyeceğimize göre eğer biz genel eğitimi iyileştirirsek bundan en fazla yarar sağlayacak olanlar özel gereksinimli çocuklardır derdi. Ben de aynı kanıdayım. Gazi’deki özel eğitim şubesinde alanlara baktığımız zaman (o zamanki adıyla söylüyorum) sağırlar var, körler var, geri zekâlılar var, üstün zekâlılar var, uyumsuz çocuklar var, duygu-davranış bozukluğu vb. kapsayan alanlar var. O zaman tartışmalı olan korunmaya muhtaç çocuklar konusu; onu da acaba sosyal hizmetlerde mi, sağlıkta mı, milli eğitimde mi olacak tartışmalar vardı. Enç hoca onların da özel gereksinimli çocuklar grubu içerisinde ele alınması gerektiğini söylerdi. Benim yüksek lisans çalışmalarımın birisi de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili çıkartılmış olan yasaların incelenmesiydi. Bizi yetiştirirken hoca her birimizi bir alanda uzmanlaşalım diye yönlendirdi. Biz ilk öğrencileriydik, fakülte numaram altıydı. Bizleri yetiştirirken bölümde Doğan Çağlar, Yahya Özsoy rahmetli hocalar ilk doktorantlarıydı. Sonra ben vardım, Latife Bıyıklı vardı, Mehmet Özyürek yüksek lisansını yaptı sonra doktora için yurtdışına gitti. Süleyman Eripek vardı o da doktorasını Ankara Üniversitesinde yaptı. Böylece altı alana bizleri paylaştırdı. Bana da üstün yetenekliler alanını verdi. Sen bu alanla ilgilen dedi ve ben de 6660 ile bu alana girdim. Hocanın vizyonu çok büyüktü, ileriye çok iyi gören bir kişiydi. O nedenle de en fazla ihmal edilen grup olarak üstün yetenekler grubunu ele almıştı. Bunun sonucu olarak hepimizin bildiği ve üstüne ikinciyi koyamadığımız, Türkçenin en büyük telif kitabı olan “Üstün Beyin Gücü”nü doçentlik tezi olarak sundu. Üstün Beyin Gücü kitabına baktığımız zaman medeniyetin başlangıcından başlıyor değil mi. Medeniyet, liderlik, eski toplumlarda neydi nasıl gelişti, toplumu kimler yönetir, kimler ne yapar. Bütün bunları ele alarak üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocuklarla ilgili bence hala

Türkiye'nin en önemli eserini ortaya koydu. Biz ölümünden sonra ikinci baskısını düzenlemiştik ama ondan sonra kaldı, tekrarlamaya da gerek yok. Kütüphanelerimizde yerini aldı. Şimdi siz gençler onun üstüne çok daha yeni yeni bilgiler koyuyorsunuz. Hocanın önemli olduğu bir diğer nokta özellikle 1960'da 27 Mayıs ihtilalinden sonra oluşan 14'ler grubu ve diğer gruplar içinde Mehtap projesi diye bir eğitim projesi vardı. Bu projede bayağı çalıştı ve bu proje sonucunda daha sonra 1961'de ve 1964'e kadar olan yıllarda Sarar İlkokulu, Ergenekon İlkokulunda vb. okullarda üst özel sınıfların açılması, ABC kümelemeleri, yetenek kümelemeleri, bütün bunların alt yapısının Mitat Enç hocanın girişimiyle oluştuğunu biliyoruz. Ben kendisinden şahsen duymadım ama yaptığı çalışmalardan biliyorum anayasamızda özel gereksinimli çocuklarla ilgili maddenin yer almasında da etkili olmuştur diye düşünüyorum. Çok güzel ikna kabiliyeti vardı. Üstün yeteneklilerin özel eğitim grubu içinde ihmal edilen bir grup olduğunu biliyordu ve onunla ilgili de yoğun çabalar harcadı. Onu söyleyebilirim rahatlıkla.

Mahmut Çitil: *Yani hocam 1950'li yılların sonu ve 60'ların ortasına kadar bugün Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan hızlandırma, farklılaştırma gruplama türlerinin hepsini yaptı. Hatta zekâ testlerinin uyarlamasını da Gazi Eğitim Enstitüsü Özel eğitim şubesinde yaptılar değil mi?*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Tabi. Orda klinik psikoloji laboratuvarı vardı eğitim bölümünde kurulmuş olan Şükrü Selçukoğlu başında bulunuyordu. Alanın en ünlü hocaları oradan yetiştiler. Yurtdışından bütün uzman hocalar geldi. İlk Türkçe zekâ testi olan Gazi-Beier resim yorumlama testi hazırlandı. Maalesef bende yok rahmetli Doğan Çağlar hocada bir kopyası vardı, ne oldu bilmiyorum. Gazi-Beier'in üzerinde çalışılabilir, emek verilmiş ve yerli ilk ölçektir. Anadolu Sak'tan çok önce geliştirilmiş olan Dr. Beier'in Gazide geliştirmiş olduğu ilk ölçektir.

Mahmut Çitil: *Amerika'dan da birçok hoca getirtmiş Mitat hoca. Şubedeki üstün zekâlılar dersini Mitat hoca vermiş olabilir mi? Bunu biliyor musunuz?*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Evet o verdi.

Mahmut Çitil: *Türkiye'de ilk defa bundan 70-80 yıl önce üstün yeteneklilerle ilgili yükseköğretimde ders verilmiş. Bu tarihe geçsin diye söylüyorum. Peki, hocam gelelim sizin doktora konunuza. 1960'ların ortasında çok önemli bir gelişme daha var. Matematik ve fen alanında yetenekli çocuklar için bir model geliştiriliyor ve Ankara Fen Lisesi muhteşem bir model olarak ortaya çıkıyor. ve sizin de doktora zaten Türkiye de üstün zekâlılar konusunda ilk doktora tezi sizin.*

Resmi olarak ilk üstün yetenek doktorantı sizsiniz. Ankara Fen Lisesini nasıl yorumlarsınız?

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Şöyle bir şey söz konusu. Özellikle 1957'de Rusların Sputnik'i fırlatmasından sonra batıda bir merak oluşuyor. Komünist bir blok nasıl bu işi yaptı, yatak odamıza kadar girecekler, biz nerede hata yaptık diye kendi eğitim sistemlerini tartışıyorlar. Sovyetleri taradıklarında ise o zaman Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin 4 yaşından itibaren yetenekli çocukları alıp yetenek alanında yetiştirdiğini ve bu alanda ciddi çalışmalar yaptığını biliyorlar. Özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya'daki bilim insanlarının yarısı Sovyetler Birliğine aşağı yukarı yarısı da Amerika Birleşik Devletlerine iltica ettiler. Oralarda çalışmalarına devam ettiler. Bu bilim adamları bakıyorlar ki modern fen programları çok az ve fen programlarının geliştirilmesi lazım diyorlar. Ford vakfının temelde amacı eğitimi iyileştiriyorum ayağıyla Amerikan emperyalizmini dünyanın her yerine göndermek. Bu arada isabetli işler de yaptılar isabetsiz işler de yaptılar. Orası bizi çok ilgilendirmiyor ama Ankara'da Ford Vakfı Türkiye temsilcisi Eugene Northrop meclise bir mektup yazıyor. Diyor ki siz öyle bir devletsiniz, öyle bir cumhuriyetsiniz ki 1948'de iki tane çocuk için özel yasa çıkarttınız. Niçin fen ve matematik alanında ihtiyacınız olan bilim insanı ve araştırmacıları yetiştirmek üzere bir fen lisesi açmıyorsunuz? Onun üzerine rahmetli Erdal İnönü'nün olduğu bir grup, Fen lisesinin üzerine çalışmaya başlıyorlar. 1964'de açıldı Fen Lisesi ama açılana kadar Milli Eğitim Bakanlığı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ford Vakfı bu işin içine giriyor. ODTÜ arazisinden yer tahsis ediliyor, mimari projeler yapılıyor. Milli Eğitim Bakanlığı Brown High School'un fen programlarının Türkçe'ye çevrilmesini yapıyor. Bu arada öğretmenler seçiliyor. Öğretmenlerin seçilebilmesi için en az 3 kez üst üste iyi tavsiye almış olması gerekiyor. Yani müfettiş raporlarının iyi verilmesi lazım onların içinden Türkçe, Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji öğretmenleri seçiliyor. Ankara Üniversitesi seçilen öğrencileri, öğretmenleri yetiştirmek üzere program planlıyor. Bu arada Florida Devlet Üniversitesi, Ankara Üniversitesinde yetişen öğretmenleri kendisi 1 yıllığına alıp orada yetiştiriyor. Fen fakültesinde yetiştiriyorlar Florida Üniversitesine gönderiyorlar. Ondan sonra binalar yapılıyor programlar hazırlanıyor ve de 3 kademeli şekilde öğrenciler seçiliyor. Birincisi öğrencilerin ortaokul not ortalamasının 7 olması lazım, Türkçe ve de Fen Bilgisi derslerinin ortalamasının 7 olması lazım ön eleme bu. İkincisi öğretmenler kurulu kararı ile aday gösterilmesi lazım. Üçüncüsü iki kademeli bir seçme sınavına girmesi lazım. Bu iki kademenin bir tanesi genel kültür sınavı öbürü de yetenek sınavı. Bütün bunları geçtikten sonra ilk 96'ya giren seçiliyor,

100 değil. Yani yaş grubunun üst %1'inin 96'sını alıyorlar Ankara Fen Lisesine. Ford Vakfı 3 sene ekstradan ücret ödüyor öğretmenlere. 3 sene sonra diyorlar ki artık siz bunu öğrendiniz Ford Vakfının da işi bitti. Biz ayrılıyorz siz devam edin diyorlar. Ama bu devam sırasında söz konusu Milli Eğitim Bakanlığı diyor ki sizin diğer liselerden ne farkınız var, ben size ekstra ücret ödemem diyor. Benim doktora konum ilk 3 yılda Fen lisesini kazanan ve kazanmayan öğrencileri takip etmekte. Boylamsal araştırma yapmıştım. 360 kazanamayan 286 kazanan öğrenciyi ilkokuldan üniversite sonrasına kadar takip ettim. Bunun sonuçlarını koydum. Fen lisesi ciddi bir altyapıydı. Sayının arttırılması lazım dedim ama benim dediğim gibi arttırılmadı, öğretmen yetiştirilmeden arttırıldı. 1974-75 yılında uygulamaya gittiğimde Ankara Fen Lisesine her öğrencinin mikroskobu vardı. Kurbağalar üzerinde kalp nakli bile yapıyorlardı. Kütüphane ağzına kadar kitap doluydu. Öğretmenleri çok güzel yetiştirilmiştir ve de çocuklar 20'şer kişilik sınıflardaydı. İlk üç sene, bu çocuklar katıldıkları bütün bilgi yarışmalarında, spor yarışmalarında hepsinde derece aldılar. Onun dışında üniversite sınavında ilk 500 içinde yer aldılar. Onun üstüne insanlar ya bu fen lisesi neymiş biz de çocuklarımızı gönderelim derdine düştüler. Bu arada Milli Eğitim Bakanı da size ekstra para vermem diye öğretmenlerin ödeneğini kesince çok iyi yetişmiş bu öğretmenlerin hepsi liseden ayrıldılar. Büyük bir kısmı üniversiteye girdi, bir kısmı profesör olup emekli oldular. Bir tanesi de ben sizin çocuklarınızı Fen lisesine hazırlarım diye Arı Dershanesini kurdu. Böylelikle ilk dersane Fen lisesine öğrenci yetiştirmek için açıldı. Sonra o Arı Lisesi oldu, Çankaya Üniversitesi oldu gelişti gitti. Ama böylece dershanecilik de Fen lisesine öğrenci yetiştirmeyele Milli Eğitimin sistemine girdi.

Mahmut Çitil: *Hocam, 1975'e kadar çok güzel işler olmuş. Sonra ki yarım asıra gelelim siz bir de bunlara canlı şahit oldunuz. 70'lerin ortasında doktoranızı tamamlayıp sonra Ankara Üniversitesinde asistanlığa başladınız. Daha sonra 1980'li yılların başında Gazi Üniversitesine dönüp tekrar aynı zamanda dayınız olan Mitat Enç'in bayrağını tekrar kaldırdınız. Özel eğitim bölümünü kurdunuz. 1990'lara doğru dekanlık da yapıyordunuz. Fakat orada bilmiyorum siz içinde miydiniz ama çok önemli bir gelişme var. Bilim ve Sanat Merkezleri 1994-95 döneminde kuruldu. Hocam bu niye kuruldu, nasıl kuruldu, adı nasıl verildi? Bunu anlatır mısınız?*

519

Çocuk ve
Medeniyet
2020/2

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Genel müdürün kaprisi olarak adı bilim ve sanat oldu. Bilim ve sanatın bir arada değil bilimin ayrı sanatın ayrı olması gerekiyor. Ama böyle bir yerin açılmaması gerektiğini söyledim. Ayrı bir destek eğitim kurumunun kurulmasının doğru olmadığını söyledim

Geçmişten Günümüze Türkiye'de Üstün Yeteneklilerin Eğitimi:
Prof. Dr. Ayşegül Ataman ile Görüşme

o zamanki genel müdüre. Böyle bir şey yapmayın dedim. Genel eğitim iyileşsin dedim. Siz bu çocukları seçerseniz (o zaman yavaş yavaş başlamıştı cemaat işi) çocukları cemaatlara kaptırırsınız dedim. Açılırsanız da sayıyı çok sabit tutun doğru değildir bu. Çünkü genel eğitimle bütünleşmiş bir yanı yok kurmak istediğiniz sistemin. Sadece ekstra kurs şeklinde devam ediyor. Çocuğun bilim-sanatta yaptığı hiçbir ürünü genel eğitime transfer edemiyorsunuz. Projeler yapıyorlar, ödüller alıyorlar, deneyler yapıyorlar ama genel eğitime bunların hiçbiri transfer olmuyor. O orada kalıyor. Hafta sonu, boş zamanında onun dışında okul da bazı öğretmenlerin hadi bakalım madem bilim sanata gidiyorsun şunu yap da görelim sen mi üstünsün diye çocukları hırpaladıklarını da gördük. Bunların olmaması için böyle yer açmanın doğru olmadığını, bunun mutlaka genel eğitimle bütünleşmesi gerektiğini zamanın genel müdürüne söyledim ama o bu konuda dünyaya örnek olup bilim-sanat kuracağız dedi ve kurdu. Uzun yıllar da sayıyı sabit tutma yönünde Milli Eğitimde bir ekip çabaladı sayı artmasın diye. Şimdi sayısını bile ben bilmiyorum.

Mahmut Çitil: 182 oldu hocam.

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Tabi 182 tane var ama öğretmenleri yetişmiş öğretmen değil, bu alanda bilgisi olan öğretmenler değil. Çünkü ilk bilim sanat merkezlerindeki öğretmenlerin hizmet içi eğitimine katılmıştım. Seçmelerine katılmıştım, öğretmenler belli bir yeterlilikle seçiliyorlardı. Artık Bilim Sanatlar o işi çok da fazla dikkate almıyormuş gibi geliyor bana. Kimler atanıyor bilmiyorum, artık takip etmiyorum açıkçası. Çünkü çok da yararlı bir şey değil, boş zaman değerlendirmesi gibi bir şey. Çünkü çocuklar çok güzel şeyler yapıyorlar ama ne bunların patenti alınıyor, ne bunlar bursa bağlanıyor, ne üniversiteye girişte artı bir puan oluyor, ne de mezuniyette artı bir şey oluyor. Hiçbir şey olmuyor yani. Bilim sanatlar deve midir kuş mudur belli olmayan ama destek eğitimi veren bir kurumdan başka bir şey değil.

Mahmut Çitil: Yani hocam şöyle tabi 182'sini de bilmiyorum ama benim bildiğim çok iyi işler yapan çok iyi bilim sanat merkezleri var, çok iyi bilim sanat öğretmenleri var. Onlar da ellerinden geleni yapıyorlar ama haklısınız üstün yetenekli çocuklar konusunda ilgisi olanlar geliyor mülakata giriyor. Mülakatta bir akademisyen olmuyor sizin gibi. Genelde bürokratlar seçiyor. Öğretmen başlıyor, başladıktan sonra orada biraz usta çırak ilişkisi ile işi öğreniyor. Konuyu şuraya getirmek istiyorum, BİLSEM'de olsun genel eğitimde olsun üstün yetenekliler alanında nasıl öğretmen yetiştirilmeli?

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Sadece üstün yetenekliler açısından değil tüm özel gereksinimli çocuklar açısından önemli bir konu. Şimdi biz uluslararası

sözleşmelere imza attık. Dedik ki biz artık özel gereksinimli çocuklar için ayrı eğitim kurumları açmayacağız ve ayrı eğitim kurumlarına göre öğretmen yetiştirmeyeceğiz dedik. Hepsi birlikte eğitim alacak dedik, bütünleştirilmiş eğitim dedik. Bütünleştirilmiş eğitim dediğimiz zaman sadece özel eğitim öğretmeni değildir. Özel gereksinimli çocuklarla ilgilenecek olan, bütün öğretmenlerin bunu bilmesi lazım. Onun için bütün öğretmenlerin özel eğitim öğretmeni gibi yetişmesi lazım. Ayrıca özel eğitim öğretmeni de yetişmeli. Ne için? Programını yapmak için, programı farklılaştırmak için, artı bir uzmanlık gerektiren konu varsa özel eğitim öğretmenin devreye girmesi lazım. Eş değer öğretmenlik olabilir, gezici öğretmen olabilir bir isim bulunur yani illa bir isim şart değil. Kurul olur. Kurulda bunlar mutlaka görev yapar. Ne olur ondan sonra danışmanlık hizmeti verirler ama bütün öğretmenlerin özel eğitim öğretmeni olarak yetişmesi lazım. Üstün zekâlı çocuklar için ayrı öğretmen yetiştirdik nerede istihdam edeceğiz. İstanbul Üniversitesi bunu yaptı. Sonra sınıf öğretmeni olarak atanamadı çocuklar çünkü formasyonları yetmedi. Sınıf öğretmenin formasyonuna sahip değildi çocuklar. Ortada kaldılar, onlara da dedim açmayın böyle bir öğretmenlik alanı olmaz, bütün öğretmenler sertifikalanabilirler. İsteyenlere uzaktan eğitim şeklinde sertifika programları açılabilir. Ama bütün öğretmenlerin bilmesi lazım, fen bilgisi öğretmeni, fizik öğretmeni, kimya öğretmeni, Türkçe öğretmeni, edebiyat öğretmeni, beden eğitimi öğretmeni, müzik öğretmeni hepsinin yetenekli çocuklara ne yapılacağıyla ilgili temel bilgilere sahip olması gerekiyor. Şu an elimizde bir fırsat var. Temmuz ayında YÖK öğretmenlik programlarını artık fakülteler kendileri yapabilir diye bir karar verdi. Programları siz geliştirilebilirsiniz dedi, yani tepeden program indirmeyeceğim dedi. Bu fırsatı pandemi döneminde bizim değerlendirmemiz lazım. Bütün bölümlerin oturup bütünleştirilmiş eğitim ortamında ne tür öğretmen gerekir konusunu tartışması lazım. Kaynaştırma sınıf öğretmenliği programı açılabilir. Okul öncesi için erken çocukluk özel eğitim programı açılabilir. Erken tanı diyoruz üstün zekâlı çocuk için de diğer çocuklar için de bunlar olabilir ve de kişiler daha fazla bilgiye sahip olarak daha donanımlı sınıfa girerler. Yani üstün yetenekli çocuk, görme engelli çocuk, zihin yetersizliği olan çocuk, işitme yetersizliği olan çocuk sadece özel eğitim öğretmenin problemi değil bütün öğretmenlerin problemi bunu öğretmenlerimizin idrak etmesi gerekiyor.

521

Çocuk ve
Medeniyet
2020/2

Mahmut Çitil: *Hocam bu bence de çok güzel bir bakış açısı. Fakat bütün öğretmenlerin mesela eğitim fakültelerinin programlarına üstün zekâlılarla ilgili ders koyduk. Mesela Gazi Eğitim Fakültesi PDR bölümünde bu konuda ders var. Peki bu dersleri kim verecek? Bu alanda akademisyen az.*

Geçmişten Günümüze Türkiye’de Üstün Yeteneklilerin Eğitimi:
Prof. Dr. Ayşegül Ataman ile Görüşme

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Akademisyen yetişsin akademisyen yetişmesin demiyorum ben. Ama alandaki kişiler alanda çalışacak kişiler bütüncül yetiştirilmek zorunda. Özel eğitimi siz 9 branşa, anabilim dalına ayırabilirsiniz. Görmeyi az görenler, körler diye ayırabilirsiniz. İşitmeyi hiç işitmeyenler, az işitenler diye ayırabilirsiniz. O önemli değil. Akademisyeni yetiştirirsiniz. Onlar da bu derslerin verilmesinde tüm eğitim fakültelerine destek olurlar. Bu sadece benim benim işim değil açıkçası, bütün öğretmenlerin işi. Çünkü sınıfta öğretmen azıcık problem çıkarana ki üstün zekâlı çocukların büyük bir kısmı okul öncesinden itibaren problematik çocuk olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü bazı şeyleri bilerek okula başladıkları için diğer arkadaşlarıyla uyum sağlayamıyorlar. Öğretmene ukalalık yapıyorlar. Senin tez çalışmada olduğu gibi problem davranışlar görülüyor. O zaman ne olacak problem davranışlar görüldüğünde özel eğitimciyi mi çağıracağız gel problem davranışı düzenle diye. Öğretmenin bunu bilmesi gerekiyor. Sen tezinde bir nevi koçluk yaptın, böyle yapın dedin, örnek oldun, model oldun. O zaman bunları yapacak akademisyenlere ihtiyacımız var. Ama diğer öğretmenlerin bilmesi gerekiyor.

Mahmut Çitil: *Hocam genel olarak sorular bitti. Peki son 10 - 20 yılı değerlendirdiğinizde üstün yetenekliler alanı nereye gidiyor? Milli Eğitim Bakanlığının bu anlamda politikalarını beğeniyor musunuz?*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Yok. Bir politikası yok. Milli Eğitim Bakanlığının stratejisi mi var ki? O konuya hiç girmeyelim zaten pandemiden dolayı öfkelenmiş vaziyetteyim. MEB'in hangi çocuklar üzerinde stratejisi var ki üstün yetenekli çocuklar üzerinde de stratejisi olsun. Okullarını halledemedi, köy okullarını açamadı. Köy okullarını açsa çocuklar güvenli şekilde yüz yüze eğitim yaparlar. Ağzına kadar cami dolu, cemaati olmayan, o camileri Cuma günü ibadete açsın, diğer günler derslik olarak kullansın. Çocuklar gitsin seyreltilmiş sınıflarda yüz yüze eğitim yapsın. Özellikle temel eğitimde, ana sınıfı, 1. Sınıf, 5. Sınıfa kadar çocukların yüz yüze eğitim alması lazım. Öğretmenlerden de davranışı da öğrenmesi lazım. Onun için Milli Eğitimi sorma, hiç stratejisi yok.

Mahmut Çitil: *Sonuçta iki akademisyen olarak konuşuyoruz. Yani ne yapılmalı hocam? Biz birlikte bir çalıştay da yaptık MEB ve Çocuk Vakfıyla biliyorsunuz. Milli Eğitim Bakanlığı bir vizyon belgesi yayınladı.*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Netice ne oldu? Onu da söylüyorum belge yaparak hiçbir yere gidemeyiz. Genel eğitimin iyileşmesi lazım, fırsat eşitliğinin sağlanması lazım. 6660 sayılı yasayla yurtdışına giden İsmail Aşan son saniyede yakalanmıştır. Köyüne bir öğretmen atanır ama aslında

sınıf öğretmeni değil müzik öğretmenidir. Öğretmen bir gün bir kaval sesi duyar, çok güzel çalan bir kaval. Çocuğu soruşturur ve 11 yaşındaki İsmail Aşan'ı bulur. Kaval çalıyor ama müthiş bir müzik yeteneği vardır. Haberim olunca ben çabaladım ve İsmail Aşan'ın yasadan faydalanmasını sağladım. O zaman dağdaki İsmail Aşanları bayırdaki diğer çocukları bulabilmemiz için bütün çocukları okullandırmamız, hepsine fırsat eşitliğiyle eğitim eşitliğini sağlamamız lazım. Başka bunun kurtuluş yolu yok. A grubunu eğit B grubunu eğitme!? Kaç tane lisemiz var bizim 10 çeşit lisemiz var belki. Güzel sanatlar lisesi, sosyal bilimler lisesi, Fen lisesine gerek var mı? Çok amaçlı okul yaparsın bütün çocuklar hep beraber okur. Hem bütünleştirilim eğitimi diyoruz hem de bu kadar ayırıştırmanın anlamı yok bence.

Mahmut Çitil: *Mesela üstün zekâlılar için ayrı bir okul var İstanbul'da. Burada da çok özel çocuk var. Bu çocuklar da zekâ ve yeteneklerine göre okurlarsa üniversite sınavında geriye düşüyorlar. Üniversite sınavına hazırlansalar öyle bir okula ne gerek var. Biraz bu konuyla ilgili hepimizin kafası karışık. Belki 1950'lerdeki uygulamalar devam edebilseydi geniş bir tecrübemiz olmaz mıydı?*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Şimdi Türkiye'ye gelişmişlik açısından baktığımızda; doğudan batıya kuzeyden güneye eş değerde gelişmiş yerler değil. Okul imkânları, ailelerin maddi imkânları olsun eşit değil. Bütün şeyler uygulanabilir, özel okullarda açabiliriz, madalyon okullar açabiliriz. Taramalar yapıp çocukları orada özel öğretmenlerle yetiştirebiliriz. Ama bu çözüm değil. Söylediğim gibi Fen Lisesi bir tane açıldı sayısını çok attırdık, standardı düşürdük. Standardı düşüreceksek ayrı eğitim kurumlarına ne gerek var? Orada liyakate dayalı öğretmen almayacaksak ne gerek var? Mutlaka ve mutlaka ne olması lazım? Milli Eğitim Bakanlığı ne dedi? Destek eğitim odalarından üstün yetenekli öğrenciler de faydalanırlar dedi. Bu amir bir hüküm, eğer müdür bunu yapmıyorsa senin veli olarak yapacağın şey müdürü mahkemeye vermek, hakkında dava açmak. Gerekiyorsa Avrupa İnsan Hakları mahkemesine kadar gitmek. Eğer biz haklarımızı bilir ve peşine düşersek, haklarımızı gasp eden insanlar bir şeyler yapması gerektiğini bilir. Aileler istemek zorunda, yasaların verdiği hakları velilerin kullanması gerekiyor.

Mahmut Çitil: *Biraz ailelerin bilinçlenmesi ve organize olması gerekiyor. Engellilerde bu nispeten sağlandı hocam. Ciddi federasyonlar, konfederasyonlar şeklinde örgütlenildi ama üstün yetenekliler alanında sanki bu olmuyor. Çocuk belli bir yaşa gelince anne babalar mücadeleyi bırakıyorlar.*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: Kesinlikle temel nokta o zaten. Eğer üstün yetenekli çocukların aileleri ciddi biçimde örgütlenirse bir görme yetersizliği

federasyonu gibi, Türkiye Körler vakfı gibi, bir otistik çocukların aileleri gibi çok daha iyi olur bu iş. Çünkü çocuk yolunu bulup kendi yeteneği alanında ilerlemeye başladığında oh çok şükür diyor. Benim bütün ailelere söylediğim lütfen yaşadığınız bütün sıkıntıları yazın diyorum. bir kitapçık gibi ben önsözünü yazarım sizin için diyorum. Bunlar bizim elimizde büyük veri kaynakları olacak. Ailelerin sıkıntılarını göreceğiz ona göre yönlendirme yapacağız. Hele şimdi pandemi sırasında en çok üstün yetenekli çocuklar bu işten keyif almıştır ben söyleyeyim. Bilgisayarda istediği gibi istediği yerde dolanıyor, istediği bilgiye ulaşıyor. Kimse onu küçük görmüyor, kimse başka biçimde mobbing yapmıyor, hiçbir şey yapmıyor. Canının istediği gibi kendini geliştirebiliyor. En çok işine yarayan grup üstün yetenekliler olmuştur.

Mahmut Çitil: *Hocam her zaman doğruyu çekinmeden söyleyebiliyorsunuz. Bu keyifli sohbet ve eşsiz bilgiler için teşekkür ediyorum.*

Prof. Dr. Ayşegül Ataman: 74 yaşından sonra insan kendini dokunulmaz hissediyor. Umarım faydalı olmuşumdur. Ben de teşekkür ediyorum.

Ayşegül Ataman

Mahmut Çitil